

הרב בנימין יצחק-הלוי (ניב לוי)

בדין כלי מתכות של ימינו שאינם בולעים

איתא בחולין (צו): "אמר רבא מריש הוה קא קשיא לי הא דתניא קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב, ואם בשל בנותן טעם, תרומה לא יבשל בה חולין, ואם בשל בנותן טעם. בשלמא תרומה טעים לה כהן, אלא, בשר בחלב מאן טעים ליה, השתא דאמר רבי יוחנן סמכין אקפילא ארמאה, הכא נמי סמכין אקפילא ארמאה. דאמר רבא אמור רבנן בטעמא, ואמור רבנן בקפילא, ואמור רבנן בששים, הלכך, מין בשאינו מינו דהיתרא בטעמא, דאיסורא בקפילא, ומין במינו דליכא למיקם אטעמא, אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא בששים". ע"כ. וז"ל השו"ע (יו"ד סי' צח ס"א): "איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו כגון בשר בחלב יטעמנו נכרי ואם אמר שאין בו טעם חלב מותר ובתנאי שלא ידע שסומכים עליו, ואם אין נכרי משערים בשישים". ע"כ.

והנה, בימינו עושים את כלי המתכות באופן שאינם בולעים כמעט כלום וא"כ אין שום טעם נרגש בתבשיל ויוצא א"כ שיש מקום להקל לענין דיעבד וכפי שנבאר להלן.

א.

בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן תא [תתמד]) נשאל על כלי חרסינה הבאים מסין שאומרים עליהם שאינם בולעים אם מותרים להשתמש בהם בפסח וכתב שם שעשה בדיקה לראות אם הם בולעים וז"ל: "וזה דרך הנסיון כי לקחתי ממנו חתיכה והכנסתי אותה באש ויצא ממנה שלהבת כדרך הכלים הבלועים. עוד הלבנתי אותה יפה ודקדקתי משקלה והשלכתי אותה לתוך קדרה של תבשיל עד חצי שעה ורחצתי אותה וניגבתי אותה יפה והשבתי אותה במשקל והוסיפה על משקלה הראשון כל דהו וזה ודאי מורה שהוא בולע", עכ"ל. וע"פ דבריו בדקתי כך (אב תשע"ט): לקחתי סיר נירוסטה^(א) חדש ושקלתי אותו ועמד על 640 גרם. ובישלנו בו דיסה, ואחר שטיפה שקלתי אותו שוב ועמד על 640 גרם. נמצא א"כ שלא בלע כלום.

ועיין עוד בתחומין (לד תשע"ד עמ' 113 ואילך) מאמר הלכתי מדעי מאת הרב יאיר פרנק והרב דרור פיקסלר, שכתבו שבמחקר מדעי^(ב) שעשו הרב רועי סיטון והרב נריה גליק בכלי נירוסטה

א. נירוסטה היא קיצור של המילים בגרמנית פלדת אל חלד. היא מורכבת מסגסוגת של ברזל המכילה כרום בכמות של 10.5% ממשקלה. היא עמידה בפני חלודה ושיתוך (קרוזיה) הרבה יותר מפלדה רגילה, שהיא סגסוגת ברזל ופחמן. בזכות שכבת פסיבציה (בעברית: אידוש - תהליך כימי שגורם לחומר להיות אדיש ביחס לחומר אחר לפני שמשתמשים בחומרים יחד) של תלת-תחמוצת הכרום (Cr_2O_3) אשר נוצרת כאשר הכרום נחשף לחמצן. שכבה זו אינה חדירה למים ולאוויר, ולכן מגנה על המתכת שמתחתיה, והיא דקה מכדי להיראות לעין, ולכן המתכת נראית מבריקה. יתר על כן, אם החומר נשרט, נוצרת מיידית שכבת פסיבציה על השריטה, בדומה למתכות אחרות כגון אלומיניום.

ב. בדיקת TOC (Total Organic Carbon) בדיקה זו מזהה באמצעות מכשיר מיוחד את אחוז הפחמן האורגני בחומר נתון בדרך כלל מים פחמן אורגני הוא חומר שנמצא בכל אחד משלשת אבות המזון (חלבונים פחמימות ושומנים) ובשל

וזכוכית עלה כי כלי זכוכית בולעים לכה"פ כאחד למליון ולכל היותר אחד לרבע מליון מהחומר שמבושל בו. לעומתם, כלי נירוסטה בולעים לכל הפחות כאחד למאה חמישים אלף⁹ ולכל היותר כאחד לשלושים אלף מהחומר המבושל בו. וע"ש שכתבו עוד ניסויים שנעשו ובכולם היתה התוצאה נמוכה מאד שאינה מתקרבת לאחד משישים.

וכן ראיתי בספר דרך כוכב (עמ' 310) בשם מומחה שנשאל מאת הרב אהרן פויפר זצ"ל מדוע היום אין אנו רואים ניצוצות ניתזים מן הכלים כאשר עושים להם ליבון כמו שכתוב בחז"ל. והשיב לו שהוא משום שהיום מייצרים מתכת דחוסה מאד ללא חללים ולכן היא לא בולעת, אך בזמנם שהמתכות לא היו דחוסות והיה בהם חללים היו התבשילים נבלעים בחללים וכאשר היו מלבנים את הכלי היו אותם מאכלים הבלועים נשרפים ונתזים כניצוצות. עכת"ד. וע"ש שהרב פויפר זצ"ל לא רצה לסמוך ע"ז להקל לענין הלכה.

ונראה שמה שהחמיר הרב פויפר בזה הוא משום שמדאורייתא קי"ל שכלי מתכות בולעים, וא"כ קשה לבוא ולהקל בכלי מתכות, אע"פ דחזינן שהם אינם בולעים. אולם, לענ"ד נראה שאין לחשוש לזה כ"כ, שהרי בגמ' ע"ז (לג): איתא דבעו מיניה ממרימר מה דינם של כלי קוניא (כלי חרס המצופים באבר) לענין פסח והשיב חזינא להו דמידייתי (מזיעים) וא"כ ודאי בלעי ואסירי. ע"כ. ומשמע שאם לא היה רואה דמידייתי היה מתירם, על אף שהם כלי חרס, שדינם הוא שאין להם תקנה. וכעין זה מבואר שם בגמ' לעיל מינה גבי שימוש בחביות חרס של גוי"ם לצורך נתינת יין של ישראל, דכיון שדפנות הכלי בלעו יין איכא חשש שיפלט יין נסך ליינו של ישראל. ואמרו שם אמר רב עזירא הני חצבי שחימי דארמא, כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ומותרין. אמר רב פפי הני פתוותא דבי מיכסי, כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ומותרין. ופרש"י שחימי, קרקע שחמתית. פתוותא, כלי חרס. דבי מיכסי, מקום קרקעיתו קשה. עכ"ל. ומבואר שיש כלים, אע"פ שהם כלי חרס, מ"מ מכיון שנתברר לנו שהם אינם בולעים (יין בצונן) מותר לישאל להשתמש בהם ע"י שטיפה. וגם מרימר, אף שאסר כלי קוניא לענין פסח, מ"מ לענין נתינת יין התיר שם בגמ', משום ששימושו בצונן ואינו בולע כי הוא מצופה באבר, משא"כ בשאר כלי חרס. כמו כן, יש לציין שהרשב"א בתשובה (ח"א סי' רלג) כתב שכלי זכוכית אינם צריכים הכשר, ואחת מראיותיו היא דחזינא להו דלא מידייתי.

כך הוא שכח מאוד בתזונה היומיומית.

ג). לפי ממצאים אלו יוצא לכאורה שמכיון שבליעת הכלים היא מזערית מאד א"כ יהיה מותר להשתמש בכלי חלבי לצורך בישול בשר, ואין לחשוש מצד מבטל איסור לכתחילה, שהרי כתב בשו"ע (סי' צט ס"ז) וז"ל: "אם נבלע איסור מועט לתוך כלי כשר, אם דרכו של אותו כלי להשתמש בו בשפע היתר, מותר להשתמש בו לכתחלה, כיון שהאיסור מועט וא"א לבוא לידי נתינת טעם". עכ"ל. ומקורו מדברי הריב"ש (סי' שמט), שכ"כ בשם הראב"ד והרשב"א בשם רבינו יונה. וכן הוא לפנינו ברשב"א בתוה"ב הקצר (ב"ד ש"ד). אולם, נראה שחלילה להקל בזה (אא"כ יסכימו ע"כ גדולי הדור) מטעם פריצת גדר, וכבר נהגו ישראל לעשות הרחקות בעניני כשרות אע"פ שאינן מעיקר הדין, ואנו לא באנו לדון אלא לענין דיעבה.

ב.

וכן נראה לענ"ד שיש מקום גדול להקל בזה לענין דיעבד אם בשלו בשר בסיר חלבי בן יומו, דמכיון שבגמ' מבואר שע"י בירור של טעימת קפילא מותר לאכול את התבשיל, אע"פ שאין שישים כנגד האיסור, א"כ ה"ה נמי בנדו"ד, מכיון שבירורנו ע"פ דברי הרדב"ז שאין הכלי בולע (וגם אם הוא בולע הרי שהוא בולע מעט מן המעט) הרי שלא גרע מטעימת קפילא, ושרי. ולרווחא דמילתא אפשר להטעימו לגוי, וכן אפשר להטעימו לישראל, באופן שבישלו מאכל פרווה בסיר בשרי, ולהקל לאוכלו בחלב אף לדעת המחמירים בנ"ט בר נ"ט לכתחילה.

אלא שהרמ"א (סי' צח ס"א) כתב שאין נוהגים עכשיו לסמוך על נכרי ומשערים הכל בשישים. וכ"כ בספרו תורת חטאת (כלל סא ס"א) וז"ל: "ולא ראיתי שנוהגין להתיר על ידי טעימה בזמן הזה דאין אנו בקיאין עכ"ל. ותמוה מאד, דהא בפוסקים מבואר דמה שאמרו חכמים קפילא, לאו דוקא הוא, דה"ה גוי שאינו קפילא אלא דבסתם גוי בעינן שיהיה מסיח לפי תומו ובקפילא לא בעינן מסל"ת משום דלא מרע אומנותיה, ונמצא א"כ דלא בעינן בקיאות מיוחדת לגבי טעימה. וכ"כ הרשב"א בתורת הבית (כ"ד ש"א), והביא ראיה מדאמרינן בגמ' טעים לה כהן ולא אמרינן כהן קפילא, ומשמע דכל כהן טעים לה. וכ"כ הר"ן בחולין (לד סוף ע"א מדפי הרי"ף).

עוד יש להעיר, דהא מקור דברי הרמ"א הוא מדברי האגור (איסור והיתר סי' אלף רסג) ותשובת מהר"ם פדואה (סי' עט^ד), והמעין בתשובת האגור יראה שלא כתב טעם לחומרא זו וז"ל: "לא ראיתי ולא שמעתי נוהגים בשום מדינה שיהיו מטעימין האסור לקפילא ארמאה... והכל נוהגים לשער בשישים ולכן לא אכתוב המחלקות שיש בנאמנות של קפילא ארמאה ואתחיל בדיני שעורי ס". עכ"ל. הרי שלא מבואר בדבריו שהטעם שנהגו כן הוא משום חשש איסור, ויתכן שהטעם הוא משום שקשה לחפש אחר קפילא, ולתת לסתם גוי הרי בעינן שיהיה מסיח לפי תומו וקשה לעשות כן להביאו לידי כך.

ושו"ר שכ"כ הב"ח (סי' צח), שאחר שהביא את דברי האגור כתב וז"ל: "מיהו נראה דוקא ארמאי דיש סוברין דבעינן נמי מסיח לפי תומו ורובן יודעין מנהג היהודים ולא הוי מסיח לפי תומו וגם אינו מצוי בכל שעה שמצטרך, אבל בשאינו מינו דהיתרא יש לסמוך אישראל ואפילו אינו אומן וכמו שכתב הרשב"א ולא חלקו עליו אלא בגוי שאינו אומן דגוי משקר אבל ישראל דלא משקר סמכין עליה לדברי הכל וכן פסק הר"ן בפירוש". עכ"ל. ומש"כ שיש להקל בטעימת ישראל כ"כ גם הש"ך (ס"ק ה) בדעת הרמ"א, וכ"כ הפר"ח (ס"ק ה).

הן אמת שהלבוש כתב (סימן צח) כתב שעכשיו אין נוהגין לסמוך אטעימת כהן וגוי, רק משערינן בכל איסורים בשישים. ומבואר שסובר שלא סמכין אטעימת ישראל, וכ"כ בספר פרי העץ. אך החגורת שמואל (הערה יא) כתב להעיר על הלבוש, דמדכתב הרמ"א שאין נוהגים לסמוך אעכו"ם משמע שעל ישראל כן סמכין, וכן עיקר.

והנה, בתשובת הרמ"א (סי' נד) דן בדין חביות של שמן זית שיש בהם חשש שנמשחו בשומן חזיר, וכתב להתיר מחמת שהשומן נטל"פ, ואח"כ הוסיף וז"ל: "גם נראה לי דבדואי יש בו ס'

(ד). ז"ל: "אין אנו נוהגים בטעמא קפילא ארמאי בזמן הזה".

נגד החזיר, דהא אמרו רבנן בקפילא ואמרו רבנן בששים... וא"כ בנדון זה שרוב הכותים טועמין אותו ולא מרגישין בו טעם חזיר... גם מסיחין לפי תומן כן... דודאי יש בו ששים או שאינו נותן טעם ושרי... ואף על גב דכתב האגור, דמימיו לא ראה ולא שמע שום מדינה שסמכי אקפילא, מ"מ נראה בנדון דידן שאנו בעצמנו טעמנו אותו כמה פעמים ולא טעמנו בו כלום דליכא למיחש כלל". עכ"ל. ונמצא א"כ שגם הרמ"א הוא שר המסכים דבאופן שברור לנו שאין טעם איסור יש להקל ושפיר סמכינן בזה על טעימת ישראל. ובזה יש להעיר על מש"כ הרמ"א בתורת חטאת הנ"ל, שאין אנו בקיאים בטעימה, וכאן בתשובה כן סמך על טעימה להתיר. ועיין עוד בכף החיים (אות יב) שהביא את כל הנ"ל וסיים שאפשר שבהפסד מרובה יש להקל.

כמו כן, עשינו בזה ניסוי ע"י שבישלנו מים בסיר חלבי בן יומו והטעמנו לכמה ת"ח וכולם אמרו שאינם מרגישים שום טעם חלב.

ג.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן נח ד"ה ומה ששמעתי) שצירף לספק שמא כלי אלומיניום אינם בולעים⁽¹⁾. ויתכן מאד שהוא יסבור שכאשר אינו ספק אלא ודאי אינו בולע יש להקל יותר, לכל הפחות לענין דיעבד. וכן ראיתי בתחומין הנ"ל שכתבו בשם הרב אוריאל הלוי אייזנטל בספרו מגילת ספר (בשר וחלב ותערובות עמ' קד ירושלים תשס"ד) שכתב: "שמעתי שיש מורי הוראה המצרפים לדינא את מה שהקדירות והכלים שלנו לעולם לא נותנים טעם בתבשיל, ומטין כן בבי מזרשא בשם מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל וגם מורי ורבי הגר"ש אויערבך שליט"א (זצ"ל) כשדנתי עמו בעניין הגעלה של כלי פלסטיק הזכיר בתוך הדברים שיש לצרף גם את זה שלא מורגש בזמנינו טעם של פליטת הכלי". עכ"ד. וע"ש שכתב שהחזו"א חולק ע"ו וסובר שאין להתחשב בכל זה אלא רק במה שנמסר לנו מחז"ל ואין להקל אלא ע"י קפילא. וע"ע בספר הליכות שלמה (מועדים הל' פסח עמ' נה הערה 63) שכתב וז"ל: "אבל לענין כללות דין הגעלה חלילה להתחשב עם זה שלפי ראות עינינו אין בסוגי הכלים הרגילים בליעות ופליטות כי אין אנו בקיאים בהגדרת בליעה ופליטה ולכן דין כל הכלים ככל המבואר בדיני הגעלת כלים בשו"ע ופוסקים ללא שינוי (ובמקום הפסד מרובה ישאל לחכם)". עכ"ל. הרי שלא נעל את הדלת לגמרי והשאיר פתח להקל בצירוף, וכמו שהביא בשמו המגילת ספר הנ"ל.

ד.

עוד יש לצרף את דעת הראב"ד בתמים דעים (סי' ז), שכתב לגבי פליטת קדירה בתבשיל דאין משערים בכל הקדירה אלא רק במאי דנפיק מינה, ומשערים באומד יפה שלא יבוא לידי

(ה). וז"ל האגרו"מ: "מה ששמעתי שיש חוששין על כלים שנעשו מאלומיני שמא לא יועיל להם הגעלה שאומרים שיש שם איזה תערובות שלא ממתכות, הנה מאחר שאנו מגעילין אחר מעל"ע שאף בלא הגעלה הוא רק אסור מדרבנן נמצא שאף אם יש ספק בזה הוא רק ספק דרבנן, ובפרט שאפשר שאינו ספק כלל, וגם יש ספק לאידך גיסא דשמא אינו בולע כלל דהם שיע טובא לפי מראית עינינו, אין מקום להחמיר בהגעלה לכלים אלו, וכשהן בני יומן והם כלי ראשון היה מן הראוי להחמיר אבל אין מנהגנו להגעיל כלים שהן בני יומן. ידידו, משה פיינשטיין".

ספק. וכתב שנעזר בקבלת הוראה זו מפי הרב יוסף בן פלאטי ז"ל, ומעשים בכל יום שמורים בזה להתיר. אולם הרשב"א בתורת הבית (בית ד שער א) כתב לחלוק ע"ז מדין כחל (חולין צו:), דאמרינן דמשערינן בדידיה דאי במאי דנפק מיניה מנא ידעינן. וכ"כ הרמב"ן (חולין צו: ד"ה בדידיה) והוסיף שאף על פי שיש לומר ניזיל בתר אומדנא, מדות חכמים כך הם ביושר ובהשוויה שלא ליתן תורת כל אחד ואחד בידו. עכ"ל. וכ"כ הר"ן (לה. מדפי הרי"ף ד"ה וכחל עצמו). ואע"פ שבשו"ע (סי' צח סעיף ד) פסק מרן כדעת הרמב"ן והרשב"א והר"ן וכ"פ הרמ"א בסי' צג, מ"מ בנדו"ד ודאי שדעת הראב"ד¹ חזיא לאצטרופי.

עוד יש לצרף את דעת הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פרק טו הל' ל) שכתב: "אם היה בשר בחלב או יין נסך ויין ערלה וכלאי הכרם שנפלו לדבש, או בשר שקצים ורמשים שנתבשל עם הירק וכיוצא בהן טועם אותן הגוי וסומכין על פיו". עכ"ל. וכתב הב"י לדייק בדבריו דמדכתב סתם גוי משמע דלא בעינן קפילא בדוקא וכן מדכתב שסומכין על פיו משמע שסומכין אע"פ שאינו מסיח לפי תומו. ואע"פ שהשו"ע (סי' צח ס"א) פסק דבעינן מסל"ת, מ"מ בנדו"ד חזיא דעת הרמב"ם לאצטרופי להטעימו לסתם גוי ולסמוך עליו, אע"פ שאינו מסל"ת (ובזה נראה שגם לסברת החזו"א יתכן שיש להקל דאין זה נגד חז"ל אלא מחלוקת בראשונים בבאור דברי חז"ל). אך כל זה לרווחא דמילתא, דגם בלי גוי נראה שיש מקום להקל לענין דיעבד. ויש להיות מתון בדין זה כאשר באה שאלה לפני המורה כדי שלא יהיה בגדר האומר על מותר אסור ויאבד ממונם של ישראל בשביל חומרות יתרות. וציי"מ וימ"ן.

1. ובדעת הראב"ד נראה לומר דהנה בגמ' איבעיא לן כי משערינן (את הכחל) בדידיה משערינן, או במאי דנפק מיניה משערינן, פשיטא דבדידיה משערינן, דאי במה דנפק מיניה, מנא ידעינן, אלא מעתה נפל לקדרה אחרת לא יאסר, כיון דאמר רב יצחק בריה דרב משרשיא וכחל עצמו אסור, שוויה רבנן כחתיכה דנבלה. ע"כ. וצ"ל דהראב"ד סובר דאחר דמתרצינן שוויה רבנן כחתיכת נבלה א"כ נדחה ההכרח דלעיל "אי במאי דנפק מיניה מנא ידעינן", דלפי מאי דאמרינן השתא דשוויה רבנן כחתיכת נבלה, א"כ הטעם דמשערינן בדידיה הוא משום דחשיבנן ליה כאילו כולו איסור. וכל זה שייך בכחל אך לא בקדרה ולכן מותר לשערה לפי אומד.